

Een paar jaar geleden mocht de provincie Flevoland, waar Han Lammers commissaris van de Koningin is, een mooie culturele map samenstellen met een agenda van alles wat er in die provincie te doen is. De drukopdracht ging naar drukkerij Rob Stolk in Amsterdam.

Er was een feestelijke presentatie, de map zou worden overhandigd aan prins Claus. Stolk zelf behoorde tot de genodigden. Tijdens de bijeenkomst zat hij pal voor twee paleisrechercheurs, die hem een beetje zaten te jennen en binnensmonds mompelden: *Claus raus, Claus raus*. Toen het officiële gedeelte was afgelopen moest ook Stolk naar voren komen. Hij werd als laatste aan de prins-gemaal voorgesteld. 'Daardoor had hij de tijd een praatje met mij te maken. Hij informeerde naar mijn drukkerij, vroeg of ik de bijeenkomst mee had helpen organiseren. Hij was heel aardig en ontspannen, terwijl ik zeker weet dat hij van mijn provoverleden geweten moet hebben. Het oproer rond zijn huwelijk moet toch heel pijnlijk voor hem zijn geweest. Alle genodigden voor zo'n bijeenkomst worden uitvoerig gescreend. Dus mocht hij al weerstanden hebben tegen een ontmoeting, dan heeft hij zich daar blijbaai toch overheen gezet. Dat vond ik knap.'

Hij ontmoet eigenlijk nooit rancuneuze mensen, zegt hij. Provo heeft zich nooit echt tegen hem gekeerd. 'Dat Lammers mij die drukopdracht gaf, zegt ook wel iets. Zonder de Nieuwmarkt-acties, waarin ik heel actief ben geweest, was Lammers, toen wethouder, misschien wel burgemeester van Amsterdam geworden. Je kunt je voorstellen dat hij nog een appeltje met me te schillen had.'

'Een wat onderbelichte grondlegger van provo,' noemt Leo Jacobs, oud-journalist en nu leraar in het hbo-kunstonderwijs hem in zijn doctoraalscriptie over provo (1992).

'Hij (Stolk) speelde een even essentiële rol bij de geboorte van provo als Grootveld en Van Duyn, vooral door zijn veelzijdigheid. (...) Tervil Van Duyn riskantere acties nog welens uit bed volgde, neigde Stolk tot radicaal openbaar optreden, waarbij hij zelf vooropliep. Zijn artistieke ideeën droegen sterk bij tot de ridiculiserende werking van de provo-activiteiten; hij voelde verwantschap met Bakoenin, die bijvoorbeeld tijdens de (mislukte) revolutie in Dresden in 1849 kunst wilde gebruiken om de tegenstanders te remmen in hun kannonnades.'

Achteraf vindt hij provo 'een groot misverstand. Wel een leuk misverstand. Ik heb er geen spijt van. We hebben in die twee en een half jaar in een roes geleefd. We werden bekende Nederlanders, die geacht werden overal een mening over te hebben. Wij veranderden in een stelletje klieren, en konden elkaar op het laatst niet meer uitstaan.'

Provo ontstond in 1965 in Amsterdam. De beweging vormde het hoogtepunt van de jaren zestig, en de grondleggers, Robert Jasper Grootveld, Rob Stolk en Roel van Duyn waren de schrik van ordelievend Nederland. Binnen een jaar verveerde provo een gemeenteraadszetel en kreeg kleine vertakkingen in binnen- en buitenland. De actieve kern bleef klein en sterk verdeeld. In 1967 werd provo alweer opgeheven.

De omvang van provo stond in geen enkele verhouding tot de effecten van de acties en happenings. De beweging begon uit verzet tegen de saaiheid en huichelachtigheid van het 'klootjesvolk'. Maar provo was ook een politieke beweging. Tegelijk met provo deed het televisietijdperk zijn intrede. Stolk nu: 'Je zat opeens via dat opwindende huisbioscoopje midden in de oorlog in Vietnam. En ook alle andere grote problemen, kernbepapening, de rassennellen in de Verenigde Staten, de apartheid in Zuid-Afrika, kwamen in de huiskamer op je af. Ik voelde me ineens niet langer zo-

IN DE LUWTE

Rob Stolk heeft geen last van wrok of nostalgie

MARJO VAN SOEST, FOTO RINEKE DIJKSTRA ■ Rob Stolk (51) was negentien toen hij in zijn woonplaats Zaandam het anarchistische jongerenblad 'Barst' uitgaf. Een halfjaar later stond zijn foto in alle kranten, omdat hij in een wit spijkerpak op een witte fiets in het huwelijk trad. Ruim dertig jaar later is de voormalige provoleider eigenaar van een middelgrote, goed beklante drukkerij in het centrum van Amsterdam. Hij is er de man niet naar om een nostalgische terugblik op het verleden te werpen.

maar een jongen uit Zaandam, maar een betrokkene bij alles wat er in de wereld gebeurde.'

Op 5 mei 1965 vielen de Amerikanen Santo Domingo binnen. Van Duyn en Stolk hadden mensen opgetrommeld om daar tegen te demonstreren. De politie kwam aangereden op motoren met zijspan en reed de demonstranten ondersteboven. Stolk: 'Dat was het begin van provo. We waren zo geschokt dat we tegen elkaar zeiden: nu moet er iets gebeuren. Ik ben toen bij Roel van Duyn op zolder gaan wonen. Wij wilden meer gaan doen dan met demonstraties meelopen.'

Het oproer rond provo leidde uiteindelijk tot het aftreden van een Amsterdamse hoofdcommissaris en de val van burgemeester Van Hall. Stolk herinnert eraan dat de meeste algemene politieverordeningen die destijds tegen provo werden gebruikt later zijn afgeschaft. 'Uit paniek werden dingen verboden die niet te verbieden waren. Er bestond toen een heel rare opvatting over de vrijheid van meningsuiting. Je

kunt het je nu niet meer voorstellen, maar zo was bijvoorbeeld het verspreiden van drukwerk in het centrum van de stad verboden. Voor demonstraties moest je een vergunning aanvragen, maar dan moest de politie eerst de leuzen goedkeuren. 'Van Hall ten val' en 'Geen klap van de Molen' (Van der Molen was commissaris van de politie - MvS) dat mocht allemaal niet. Als je het dan toch waagde om de straat op te gaan, liep je kans stevig in elkaar te worden geslagen.'

Vooral Stolk kreeg het zwaar te verduren. Talloze malen belandde hij op het politiebureau, overal werd zijn destijds ranke gestalte uit de menigte gelicht.

'Op sommige dagen stond er urenlang een politieauto voor mijn deur. De straffen stonden in geen verhouding tot de daden. Ik kreeg een week cel voor het uitdelen van een pamflet, nog eens een week wegens 'schreeuwen en tieren op de openbare weg' - ik had staan roepen: wees provo. Ook bij mij thuis werd regelmatig de boel overhoop gehaald. Waarom ze mij steeds moesten hebben? Ik denk omdat ik er altijd bij was. Jasper kreeg al snel last van achtervolgingswanen en trok zich een tijdlang terug op Sicilië. Roel was bang voor het geweld, en als het erom spande bleef hij thuis. Roel wilde al gauw van provo een gewone politieke partij maken. Van hem kwam het voorstel om mee te doen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Ik verwachtte daar niets van. Maar we hadden één ding gemeen, Roel, Jasper, Luud (Schimmelpenninck) en ik: we wilden niet bevestigd worden in een leidersrol. Dus toen is Bernhard de Vries, student Nederlands aan de VU, lijsttrekker geworden. Bernhard had in Krasnapolsky minister Cals heel welbespraakt van repliek gediend. Bovendien had hij de eerste rookbom gegooid naar de gouden koets, op de dag van het huwelijk van Beatrix en Claus.'

Hoe beziet u dertig jaar later de functie van provo? Wat was het waard?

Stellig: 'Alles wat er in de jaren zestig is gebeurd, was ook gebeurd als provo er niet was geweest. Provo heeft er alleen voor gezorgd dat het op een bepaalde manier gebeurde, aan de hand van reeksen incidenten, die een eigen dynamiek kregen door de persoonlijkheid van Robert Jasper Grootveld. Ik denk niet dat de wereld is veranderd door wat wij deden. De wereld veranderde, en wij hielpen daar een beetje aan mee. De vrouwenbeweging is niet ontstaan omdat Irene van de Weetering het Witte Wijven-plan bedacht. En ook zonder het witte-fietsenplan zouden er wel maatregelen tegen het autoverkeer zijn gekomen. De enige met een vooruitziende blik was Jasper. Twintig jaar voordat er op elk pakje sigaretten staat dat roken kanker veroorzaakt, kalkte hij al een grote K op sigarettenreclames. En hij was ook degene die vond dat je Vietnam en andere communistische derde-wereldlanden moest bombarderen met roomkloppers, televisietoestellen en andere luxe artikelen. Nou, dat had hij goed gezien.'

Stolk was in 1967 als een van de weinigen voor opheffing van provo. Grootveld vond dat er iets anders voor in de plaats moest komen, om de invloed niet te verliezen. En Roel van Duyn wilde alle jongerenopposities bij elkaar brengen, hij zocht een nieuw forum voor een raadszetel. 'Later is Roel met de Kabouters gekomen, dat vond ik een flauwe herhaling van provo.'

Stolk heeft zich in de jaren vlak na provo hoofdzakelijk op de achtergrond gehouden. Het was, vond hij, een rare roes waarin je niet moet blijven hangen. 'Dat gedoe met de pers begon me op de zenuwen te werken. Er waren altijd een paar fotografen in de buurt die een grijpstuiver aan het provofenomeen wilden verdienen. Elke scheet die je liet kwam in de krant.'

Rob Stolk: 'Alles wat er in de jaren zestig is gebeurd, was ook gebeurd als provo er niet was geweest.' Boven: het huwelijk op de fiets, 1966

Een van zijn subversieve daden was het aanzetten van de brandmelder in de Tweede Kamer, tijdens een speech van het Tweede-Kamerlid boer Koekoek aan de vooravond van Het Huwelijk. 'Achteraf denk ik: waarom moest ik dat doen? Er ging een sirene, de kamervoorzitter liet de Kamer ontruimen. Een rijksparkeetwachter vroeg zenuwachtig: waar is de brand? Ik had achteraf kunnen zeggen; daar, dan had ik gewoon weg kunnen lopen. Maar ik zit gewoon: ik protesteer. Ik werd gearresteerd en afgevoerd, maar er is geen werk van gemaakt. Ze dachten: als we die man nu niet vervolgen, komt dat gedoe ook niet meer in de krant. Maar het stond toch in alle kranten.'

Stolk vond provo op het allerlaatst 'stomvervelend' worden. 'Ik zag hoe misvormd wij erdoor werden. Het was zo vanzelfsprekend dat je alle aandacht trok, en makkelijk leuke meisjes kon krijgen. Een en heleboel van die belangstelling was volslagen onterecht. Ik vond het leeg. Vlak na de opheffing van provo, zomer 1967 dacht ik: ik moet zo snel mogelijk voor mijn geestelijke gezondheid iets heel normaal gaan doen. Gelukkig moest mijn vrouw bevallen van onze oudste dochter Marieke. Ik had kunnen proberen om in de contraprestatie te komen met mijn zeefdrukken, maar daar had ik geen zin in. Mijn oog viel op een advertentie: schoonmakers gezocht. Ik heb toen een tijdlang vijf avonden in de week kantoren schoongemaakt. Elke avond ging ik met een busje met dames naar mijn werk. Ik vond het heerlijk om een tijdje ongecompliceerd werk te doen, niet meer in die opgefokte situatie te zitten.'

De laatste gevangenisstraf als provo zat hij uit in Scheveningen. Zeven weken in totaal: vijf voor het uitdelen van het provotijdschrift, een voor het uitdelen van pamfletten, en nog eens een voor schreeuwen en tieren aan de openbare weg. Toen hij vrijkwam, het was 1968, wilde hij een zeefdrukkerijtje beginnen. Iedereen die uit het gevang kwam, kreeg in die tijd een 'afzwaai-premie' van vierhonderd gulden van de reclassering, om zich in de kleren te steken en in een net pak te kunnen solliciteren. Stolk: 'Ik kreeg die premie niet, en daar was ik eigenlijk wel pissig over. Ja, maar u bent geen crimineel, zeiden ze tegen me. Maar julie sluiten mij wel op. Ik wil die vierhonderd gulden, anders ga ik absoluut niet solliciteren. Op een dag werd er 's ochtends bij me aangebeld: een mevrouw van de sociale dienst. Dag meneer Stolk, ik heb goed nieuws voor u, u krijgt de vierhonderd gulden. Nou, ontzettend leuk. Ja, maar u krijgt het geld niet in handen, u moet er echt kleren voor kopen. Dat is goed, geeft u maar, zei ik. Ik dacht natuurlijk: ha, een leuk begin voor mijn nieuwe drukkerijtje. Maar ik had te vroeg gejuicht. Nee, zei die mevrouw, ik ga met u mee naar het centrum, daar zoekt u dan een leuk pak uit. Ik zei: wat denkt u nou, dat ik dat geld over de balk smijt? Ik verdomde het om met die mevrouw te gaan winkelen. Voor straf kreeg ik maar de helft, tweehonderd gulden.' Zo droeg de reclassering ongewild bij aan nieuwe subversieve drukactiviteiten. Want daarna werd Rob Stolk buurtactivist in de Amsterdamse Nieuwmarkt.

We praten in een restaurant in Amsterdam-Oost, op steenworp afstand van Stols drukkerij, die is gevestigd in een stallengebouw van de voormalige Amstelbrouwerij. Hij heeft nu veertien man in dienst. Ze hebben, zoals hij het zelf zegt, 'een baas met een achtergrond'. Ja, natuurlijk weten de mensen die bij hem werken van provo. Sommigen kregen weleens te horen, als ze vertelden dat ze bij drukkerij Rob Stolk werken: verdienen je wel geld daar? Dat wordt nu minder. Hij heeft de laatste tijd grote investeringen gedaan. De nieuwste aanwinst is een hypermoderne kleurenpers. Ook zijn klantenkring is gegroeid. Hij krijgt nog steeds opdrachten van Vluchtelingenwerk, Amnesty, het Aidsfonds, de Jellinekkliek, de projectgroep Bijlmervernieuwing. Daar zijn een groot aantal sociaal-culturele instellingen bijgekomen, en ook het Groninger Museum liet haar veelkleurige De Ploeg-catalogus bij hem drukken. Stolk is trots op zijn bedrijf. 'We zijn voor menig order beter geoutilleerd dan de Stadsdrukkerij.' Zijn oudste dochter Marieke heeft een aantal jaren fulltime bij hem gewerkt, maar zij wilde de artistieke kant op en is afgestudeerd op de Rietveldacademie. Hij is nog steeds getrouwd met dezelfde Sarah Jansje Duys die zich in 1966 door hem op de fiets naar het stadhuis liet voeren. Zij was zeventien, hij negentien. Ik ga trouwen, zei hij tegen zijn moeder. Hoe oud ben je snoteus, en hoe denk je dat te bekostigen. Nou, dan loop ik gewoon naar het stadhuis. Mijn vader zei: je wou toch altijd al die fiets van je grootvader hebben, die staat hier nog. Ik zal hem wel wit voor je spuiten.'

'Als ik mensen van vroeger tegenkom die me lang niet gezien hebben, gaan ze ervan uit dat ik allang niet meer met mijn vrouw ben. We hebben moeilijke momenten ge-

kend in onze relatie. We waren heel jong, en ik heb het huwelijk als instelling niet altijd even serieus genomen. Maar sommige dingen krijgen in je leven steeds meer betekenis. Zij is door dik en dun een kameraad gebleven. Ik kan me niet voorstellen dat ik niet meer met haar zou zijn. Toen ik na provo mijn drukkerijtje in de Nieuwmarkt begon, en ik de meeste tijd bezig was met acties in de buurt, kon dat alleen omdat zij ook werkte.'

Na provo stond Rob Stolk nog één keer op de barricaden: ter verdediging van de Amsterdamse Nieuwmarkt, de mooie oude stadswijk die in de jaren zeventig dreigde te worden geofferd aan metro-aanleg en cityvorming. Jarenlang drukte hij het actieblad van de buurt. Hij heeft er, zegt hij, meer solidariteit en vriendschap gevonden dan in provo. Hij begrijpt wel waarom. 'Wij hadden dezelfde belangen: de Nieuwmarkt behouden als woonbuurt. In provo wilden we allemaal iets anders, alleen onder druk van de buitenwereld hielden we de boel bij elkaar.'

'Diep in mijn hart ben ik nog diezelfde opstandige jongen van vroeger'

De jaren tachtig luidden voor Stolk het definitieve einde van het activisme in. Op een vroege ochtend in 1980 ontploften er vijf bommen in de Quellijnstraat. Met een enorme knal vloog de gevel uit Stols woonhuis annex drukkerij. De schoorsteen viel naar binnen, de kamer was meteen gehuld in rook en vlammen. Het echtpaar Stolk, nog in bed, kon ternauwernood het vege lijf redden. Een buurman, een vage kennis van vroeger, door Stolk zelf nog bij de huisbaas aanbevolen, was kennelijk bezig geweest bommen te maken. Hoe alles precies in zijn werk is gegaan, zal wel nooit helemaal worden opgehelderd, want de buurman ontkent tot op de dag van vandaag dat hij iets met de explosieven te maken heeft. Maar Stolk kwam door die traumatische klap tot een paar heldere inzichten.

'Die man heeft ons allemaal in een levensgevaarlijke situatie gebracht. Ik ben niet haatdragend, koester geen wrok. Ik vind het ook niet erg dat ik de wereld niet heb kunnen verbeteren. Daar heb ik inmiddels wel vrede mee. Maar als je voor je vernielde huis staat en alles waar je van held is kapot of verdwenen, dan gaat er wel wat door je heen. Ik heb me toen van alles afgekeerd wat maar enigszins naar gewelddadig activisme ruikt.'

Die buurman hoeft zich nooit meer in zijn buurt te vertonen. Hij had onlangs nog een paginagroot interview in de NRC, waarin hij volhoudt dat hij onschuldig is. Schamper: 'Het is natuurlijk wel zelig dat deze standvastige revolutionair niet veel verder is gekomen dan het oplazen van zijn eigen huis, en dat van zijn bureu.'

Hij heeft me ooit een keer opgebeld, met de vraag of ik lid was geworden van de Inquisitie. Zit jij ook al achter me aan? vroeg hij. Ik zei: je hoeft maar één ding te doen. Je komt hierheen, je kijkt me aan en je zegt dat je er niet verantwoordelijk voor bent. Dat heeft hij nooit gedaan. Het duurt een tijd voordat je zo'n gebeurtenis kunt relativeren.'

Toen die huizen in de Quellijnstraat de lucht in gingen, had hij daar niets mee te maken, maar het was wel een gevolg van zijn verleden. Dat heeft hem aan het denken gezet. 'Die man was geen vriend van me, en ik had ook niets op met die beweging van hem - hij was ooit lid van de Rode Jeugd. Ik vond dat altijd een vreselijk vervelend dogmatisch gebral. Maar toch kun je je afvragen of je de dingen die in je vaarwater gebeuren, zoals die ontploffing, toch op een of andere manier over jezelf hebt afgeroepen. Met die knal heb ik voorgoed afscheid genomen van mijn activistisch verleden.'

Hij nam een paar ferme beslissingen. Hij nam zijn stagiaire, een Zuid-Afrikaanse dienstweigeraar, in vaste dienst. Het jaar daarop nam hij een extra drukker aan. En zo kwam er elk jaar iemand bij. Geleidelijk groeide de drukkerij uit tot wat hij nu is.

De laatste jaren verdient hij zelf 'een aardig salaris'. De mensen die bij hem werken worden naar de geldende normen betaald. Ze verdienen bijna allemaal hetzelfde omdat ze kwalitatief vergelijkbaar werk doen. 'Wij hebben geen laaggeschoold werk. Zo heb ik bij mijn werknemers het probleem van de ongelijke betaling opgelost: door de functies die verschil aanbrenge buiten mijn bedrijf te houden.' In de jaren tachtig hoorde hij nog weleens een vroegere collega-activist zeggen: Rob deugt niet meer, Rob is werkgever geworden. Die stemmen zijn verstomd.

'Zonder mezelf op de borst te kloppen, vind ik de manier waarop ik mijn bedrijf draaiend hou toch ook een beetje een poging om iets van de oude idealen overeind te houden. Wat dat betreft is er wel continuïteit in mijn leven. Ik ben niet diepontgoocheld, zoals een aantal anderen, en cynisme ligt me niet. Als ik iets betreurt, dan is het dat ik iemand een flinke opdonder heb verkocht. Ooit heb ik bij een stemming over de Nieuwmarkt in de raadszaal een agent een klap op zijn kaak verkocht, omdat hij op de publieke tribune mijn vriend stond af te rossen. De volgende dag las ik in de krant dat een agent zijn kaak had gebroken. Ik schrok daar vreselijk van.' Zeer beslist: 'In zo'n situatie wil ik nooit meer terecht komen.'

'Die klap in de Quellijnstraat, dat is natuurlijk het ergste wat ik in mijn leven heb meegemaakt. Die gebeurtenis heeft mij ontzettend veranderd. Diep in mijn hart ben ik nog diezelfde opstandige jongen van vroeger, maar ik geef er niet meer aan toe. Ik zou wezenloos gefrustreerd raken en emotioneel totaal ontredderd.' Het geeft hem veel voldoening dat de dingen in zijn leven nu vooral 'heel concreet' zijn. Gewoon afspraken maken, en die proberen na te komen.

'Ik zet me voortaan alleen nog maar in voor zaken die ik goed kan overzien. Mijn werk, mijn gezin, familie en vrienden, dat zijn de mensen waaraan ik mij spiegel. Binnen dat kleine groepje ben je afhankelijk van elkaar, moet je goed voor elkaar zorgen. Ik heb ontdekt dat je helemaal niet voor zoveel mensen persoonlijk iets kunt betekenen. In dat opzicht heb ik iedere politieke ambitie laten varen.'